

Nr 31

Utlåtande i anledning av väckt motion om skydd för trotjänarpension.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 10, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr Lager hemställt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om en snabbutredning och förslag till skydd för trotjänarpensionerna.

Beträffande de skäl motionären anfört till stöd för sitt yrkande får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen.

Gällande bestämmelser m. m.

Vid sidan av den allmänna tilläggs pensioneringen förekommer inom näringslivet att anställda erhåller pension som helt eller delvis finansieras av arbetsgivaren. Sådan pensionering är i allmänhet ordnad antingen genom försäkring hos Svenska personal-pensionskassan, annat försäkringsföretag eller tjänstepensionskassa, eller på så sätt att pensionen utbetalas direkt av arbetsgivaren eller ur en av denne bildad pensionsstiftelse. Jämväl olika blandformer förekommer. I vissa företag har arbetsgivaren i ett arbetsavtal eller pensionsreglemente eller på annat sätt utfäst sig att svara för pensioneringen, medan i andra företag pensioneringen endast sker i enlighet med en mer eller mindre fast utvecklad praxis.

Pensionsstiftelser kan anordnas antingen — såvitt angår aktiebolag — såsom bundna stiftelser, vilkas rättsliga ställning närmare regleras i lagen den 18 juni 1937 om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser, eller också såsom fria stiftelser. De fria stiftelsernas rättsliga ställning är i huvudsak icke reglerad genom lagstiftning.

Stiftelseförmögenheten hos bunden pensionsstiftelse består regelmässigt till väsentlig del av bokföringsmässiga fordringar hos det aktiebolag som bildat stiftelsen. Sådan fordran är i begränsad utsträckning förenad med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken och utgår i övrigt med förmånsrätt jämlikt 11 § samma kapitel. Bunden pensionsstiftelse står under tillsyn av riksförsäkringsanstalten.

Jämväl stiftelseförmögenheten hos fri pensionsstiftelse utgöres i allmänhet huvudsakligen av bokföringsmässiga fordringar hos stiftelsens bildare. Dylik fordran saknar helt förmånsrätt. De fria pensionsstiftelserna är i de flesta fall genom stiftarens föreskrift undantagna från myndighets tillsyn.

Enligt kommunalskattelagen må under vissa förutsättningar avdrag vid den skattemässiga inkomstberäkningen göras för medel, som överförts till pensionsstiftelse. Genom lagstiftning 1951 har föreskrivits till skillnad mot vad som tidigare gällde att bindande utfästelser om pension skall föreligga för att avdrag skall medgivas.

De fria stiftelserna har två huvudformer. Den ena formen kännetecknas av att stiftelsen själv lämnar utfästelser av pension (utfästelsestiftelse). Vid den andra typen är det företaget, som lämnar pensionsutfästelser medan stiftelsen tjänar som säkerhet för utfästelserna och normalt ej träder till utom vid företagets likvidation eller konkurs (pantstiftelse). Genom 1961 års lag med vissa bestämmelser om pensionsstiftelse har införts förbud för pensionsstiftelse att utfästa pension. Vidare har arbetsgivare förbjudits att till ett pensionslöfte knyta villkoret att pensionen skall utgå endast i den mån pensionsstiftelsens medel förslår därtill. Lagstiftningen har ej givits retroaktiv verkan. Huvudorsaken till denna lagstiftning är att arbetsgivaren ej bör få skjuta emellan sig och sin arbetstagare en stiftelse, som lyfter av arbetsgivaren förpliktelser, vilka sammanhänger med tjänsteavtalet.

Vid bedömning av arbetstagarens rätt till pension torde det vara lämpligt att skilja mellan fall, då pension börjat utgå, och fall då det är fråga om rätt till framtida pension. Det har varit vanligt, att arbetsgivaren när arbetstagaren inträtt i pensionsåldern börjat betala ut pensioner utan att avge någon utfästelse härom. Man brukar i detta fall tala om sedvanepensioner. Det är oklart i vad mån en sedvana att betala pensioner kan grunda förpliktelse för arbetsgivaren. Ett antagande om en sådan förpliktelse ligger nära till hands, om arbetsgivaren under en tid regelbundet betalat ut pensionsposter till den som slutat sin tjänst på grund av ålder. Ett notisfall NJA 1931 A 234 må nämnas i detta sammanhang även om det icke tillåter några slutsatser av allmängiltighet. Ett bolag dömdes att utge hävdvunna pensioner (gratual) till tidigare bruksarbetare.

Förhållandena kan emellertid vara sådana, att domstolen icke vill antaga att arbetsgivaren är bunden att fortsätta att utge pension. I NJA 1943 s. 625 ansågs någon pensionsutfästelse icke vara för handen. Ett verkstadsbolag hade försatts i konkurs. Bolaget hade tidigare genom styrelsebeslut tillerkänt vissa tjänstemän pensioner att utgå tills vidare. Hovrätten, vars dom på denna punkt fastställdes av högsta domstolen, underkände de pensionerade tjänstemännens bevakningar. Domstolen hänvisade bl. a. till att pensionerna angivits skola utgå tills vidare samt att bolaget under årens lopp såväl minskat som helt indragit beviljade pensioner.

Rätt för arbetstagaren till framtida pension av sin arbetsgivare torde förutsätta att arbetstagaren fått löfte härom eller i varje fall att arbetsgivaren eljest handlat på sådant sätt att arbetstagaren haft grundad anledning att tro att han varit utlovad pension. Det är vanligt, att löfte ges i den formen att

arbetsgivaren överlämnar ett pensionsbrev till arbetstagaren. Pensionsbrevet må lämnas när arbetstagaren träder i pension eller redan dessförinnan. Ett löfte anses också föreligga i de fall att arbetsgivaren utfärdat ett pensionsreglemente som anger de allmänna grunder efter vilka pension skall utgå. Föreskrifter om ekonomiska förmåner i reglementet betraktas nämligen som avtalsinnehåll så snart reglementet kommit till den anställdes kännedom. Ett löfte om pension kan även inläsas i det förhållandet, att arbetsgivaren hos ett försäkringsbolag tecknat pensionsförsäkring för den anställda.

Den omständigheten att arbetsgivaren givit ett löfte om pension betyder inte att arbetstagaren med säkerhet skall komma i åtnjutande av pensionen, förutsatt att arbetsgivaren har medel att infria sitt löfte. Det har varit vanligt, att löfte om blivande pension varit betingat av att arbetstagaren stannat i tjänst hos arbetsgivaren fram till pensionsålderns inträde. Har arbetsgivaren, vilket ju är det regelmässiga, fri uppsägningsrätt, är arbetstagarens ställning särskilt prekär. Det har förekommit, att arbetsgivare alldeles strax före pensionsålderns inträde sökt att befria sig från den anställda. Det är en öppen fråga i vad mån en arbetsgivare, som tillerkänt arbetstagaren pension, skall vara hindrad att uppsäga den anställda strax före pensionsålderns inträde med verkan, att han befriar sig från skyldighet att utge pension.

Arbetstagaren är i ett gynnsammare läge om han har tillförsäkrats vad man kallar en *oantastbar* pension. Principen om oantastbarhet har tillämpats av Svenska personal-pensionskassan (SPP) redan från 1917, då SPP började sin verksamhet. En anställd, som avgått i förväg, har ansetts ha rätt till så stor del av pensionen som motsvarar de premier som uppsamlats för hans räkning under anställningstiden. Vid anställningens upphörande avbrytes sålunda avgiftsbetalning, och uppsamlade medel användes för att teckna en avgiftsfri försäkring. Arbetstagaren får ett s. k. fribrev. Även vid privat pensionering utan försäkring kan arbetstagaren tänkas få ett likartat fribrev. Arbetsgivaren betalar en reducerad pension till den som avgått i förväg.

Arbetsgivarna har i stor omfattning gjort sina pensionsutfästelser till arbetarna beroende av ATP. I SAF:s normalpensionsreglemente för arbetare förekommer en klausul av innehåll, att utlovad pension må nedsättas med de nya pensionsförmåner arbetstagaren kan bli berättigad att upp bära.

I *proposition nr 55 år 1958*, som innehåller de principer vilka senare lades till grund för den allmänna tilläggs pensioneringen, anförde föredragande departementschefen bl. a.

Den pensionsrätt, som någon förvärvat i redan existerande pensionssystem, skall inte förfalla på grund av den nya pensionslagstiftningen. De som omfattas av dessa system — t. ex. statens och kommunernas anställda eller de SPP-försäkrade — kan helt naturligt träffa överenskommelser om ändringar i sina gällande pensionsvillkor på grund av den allmänna tilläggs pensioneringen.

I åtskilliga fall har arbetsgivare endast ställt i utsikt s. k. trotjänarpensioner eller ålderdomsunderstöd såsom ett ensidigt åtagande. Någon juridisk förpliktelse gentemot den anställde torde i regel inte föreligga i dessa fall. Sådana anordningar är därför alltid otrygga. Jag utgår emellertid ifrån att de arbetsgivare, som gjort dessa åtaganden mot sina äldre anställda, skall stå fast vid dem även sedan en allmän tilläggs pensionering införts. Uttalanden från arbetsgivarhåll under pensionsdebatten har övertygat mig om att denna min mening delas även av arbetsgivarna.

Särskilda utskottet yttrade i sitt utlåtande nr 1 beträffande trotjänarpensioner.

I motionen II: 422 av herr Lundberg har yrkats att riksdagen måtte besluta, att vid utformningen av detaljbestämmelserna för ett nytt pensionssystem de i enskild tjänst anställda tillerkännes laglig rätt till trotjänarpensioner o. d. Utskottet, som inte finner sig kunna tillstyrka motionen, delar departementschefens uppfattning att arbetsgivare, som åtagit sig att utge trotjänarpensioner åt sina äldre anställda, torde stå fast därvid även om juridisk förpliktelse ej föreligger.

Den 21 april 1964 besvarade *chefen för socialdepartementet* en enkel fråga av herr Lager huruvida regeringen hade för avsikt att vidta åtgärder för att skydda trotjänarpensionerna från att bli beskurna av arbetsgivare med hänvisning till ATP. I svaret anfördes att problemet om samordning av trotjänarpensionerna med den allmänna tilläggs pensioneringen i första hand var en förhandlingsfråga samt att förhandlingar tagits upp mellan berörda parter. Slutligen uttalades att skäl för statligt ingripande dittills icke förebragts.

Utskottet

Före den allmänna tilläggs pensioneringens tillkomst förekom på arbetsmarknaden i viss utsträckning pensionering genom arbetsgivarnas försorg. Sådant pensionering ordnades antingen genom försäkring eller på så sätt att pensionen utbetalades direkt av arbetsgivaren eller av en av denne bildad pensionsstiftelse. I princip kvarstår alltjämt dessa pensioner vid sidan om den allmänna pensioneringen. I åtskilliga av de fall där arbetsgivaren direkt ombesörjer pensioneringen har inte några bindande pensionsutfästelser givits, utan pensioner utgår enligt en mer eller mindre fast utformad praxis. Sådana pensioner benämnes ofta trotjänarpensioner. Arbetstagaren har alltså i dessa fall vanligen inte någon juridisk rätt till framtida pensioner.

I förevarande motion begäres utredning i syfte att skapa skydd för trotjänarpensioner. Motionären anför att vissa arbetsgivare avkortar trotjänarpensionerna med samma belopp som utgår från den allmänna tilläggs pensioneringen. Enligt motionären är detta kränkande för rättskänslan och stridande mot andemeningen i ATP-systemet.

År 1958 vid behandlingen av det principförslag, som senare lades till grund

för utformningen av den allmänna tilläggs pensioneringen, hade särskilda utskottet att ta ställning till en motion med samma syfte som den nu förevarande. Utskottet ansåg sig då kunna utgå ifrån att arbetsgivare, som åtagit sig att utge trotjänarpensioner åt sina äldre anställda, skulle stå fast därvid även om juridisk förpiktelse ej förelåg. Utskottet avstyrkte därför motionen.

Utskottet är alltjämt av den uppfattningen att lagstiftning i frågan inte kan tillgripas. De problem som uppstår vid samordning av trotjänarpensionerna med den allmänna tilläggs pensioneringen bör enligt utskottets mening i första hand lösas genom förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter. Enligt vad utskottet inhämtat har överenskommelser också träffats i olika fall.

Med hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motion, I: 10, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 mars 1965

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Axel Svensson, fru Carlqvist, herrar Edström*, Erik Filip Petersson, Dahlberg, Ottosson och fru Olsson*;

från andra kammaren: herrar Rimmerfors*, Bengtsson i Varberg, fröken Sandell, herrar Wiklund, Fredriksson*, Gomér och fru Svensson*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.